

Sokoto'da
Sultan
Sarayı –
Nijerya

Sokoto halifelığının başşehri Sokoto günümüzde Nijerya'nın aynı adı taşıyan eyaletinin merkezidir. Nijerya'nın kuzeybatı ucunda Nijer nehrinin kollarından olan Sokoto nehrinin Rima nehriyle birleştiği noktanın doğusunda, kuzey yönünde Büyük Sahrâ'yı geçen tarihî kervan yolu üzerinde kurulan şehrin nüfusu savaşlar sebebiyle artınca yeni oluşan Sarbon Birni semti şehre eklendi ve surlar genişletildi (1827). 1824 ve 1826-1827 yıllarında İngiltere hükümeti adına iki defa Sokoto'ya gelen seyyah Hugh Clapperton, Afrika içlerinde gördüğü en kalabalık şehrin burası olduğunu, şehri çevreleyen surların güneş batınca kapatılan on iki kapısının bulunduğunu söylemektedir. Halkın çoğunluğunu Hevsâ ve Fûlânî kabileleri mensuplarının teşkil ettiği şehrin nüfusu 2008 yılına ait tahminlere göre 360.000'e ulaşmıştır. Sultan sarayı, 1820'den önce inşa edilen ve 1960'larda yeniden yaptırılan Osman b. Fûdî ve Muhammed Bello camileri şehrin önemli mimari eserleridir. Osman b. Fûdî'nin mezarına komşu ülkelerden de çok sayıda ziyaretçi gelmektedir.

İlk halifelerin birer din âlimi olmasının etkisiyle Sokoto, başşehir yapılmasının ardından kısa süre içinde bölgenin en önemli ilim merkezi haline geldi. Osman b. Fûdî ve oğlu Muhammed Bello'nun kaleme aldığı eserler bölgede İslâm'ın öğretilmesinde büyük katkılar sağladı. Osman b. Fûdî'nin gerçekleştirdiği cihad ve kurduğu İslâmî yönetimi örnek almak isteyen Batı Afrika'nın farklı bölgelerindeki âlimler buraya yöneldi. Futa Calon'dan gelerek 1832-1838 yılları arasında burada kalan ve Muhammed Bello'nun kızıyla evlenen Ticâniyye tarikatı şeyhi ve Tekrûr Devleti'nin kurucusu el-Hâc Ömer bunların en meşhu-

rudur. Osman b. Fûdî'nin kızı Nana Esmâ da kadın eğitim ve öğretimi alanında bölgede o zamana kadar görülmeyen bir yeniliği gerçekleştirdi. Onun girişimiyle babasının defnedilmiş olduğu ev dindar hanımların teşkilâtlandığı bir merkeze dönüştürüldü. Sokoto'da XX. yüzyılın başlarında çok sayıda medrese bulunuyordu. Kâdiriyye, Ticâniyye ve Senûsiyye tarikatları çok yaygındı. Eğitim dili Arapça'ydı, resmî yazışmalarda da Arapça kullanılıyordu. Sömürge döneminde Sokoto, Nijerya'nın sıradan bir eyaleti haline gelmekle birlikte Sokoto ulemâsı halk üzerindeki etkinliğini sürdürdü. Osman b. Fûdî ve onun hareketine duyulan hayranlık sömürge yönetimine karşı yürütülen bağımsızlık hareketlerinde de etkisini gösterdi.

Diğer önemli şehirleri Sabon Birni, Bangi, Illela ve Tambuwal olan Sokoto eyaleti 1976'dan itibaren genellikle askerî valiler tarafından idare edildi. 1976'da Osman b. Fûdî'nin adını taşıyan bir üniversite (The Usmanu Danfodiyo University / University of Sokoto) kuruldu. Üniversitede 1982'de bir İslâm Araştırmaları Merkezi (Center for Islamic Studies) açıldı. 2000 yılının ilk aylarında Nijerya'nın diğer eyaletlerinde olduğu gibi Sokoto'da da anayasadaki ahvâl-i şahsiyyeye dair şer'î hükümlerin yanı sıra diğer şer'î hükümler de uygulanmaya başlandı. Şehirde oturan az sayıdaki gayri müslime içki satma yasağı getirildi.

XIX. yüzyıl boyunca Sahraaltı Afrikası'nın en büyük müstakil devletine başşehirlik yapan Sokoto, özellikle bu yüzyılın ikinci yarısında Batı Afrika ile Kuzey Afrika arasındaki ticaret ağının önemli merkezleri arasında yer almıştır. Şehrin eski kesimindeki Sudan mimari üslûbuyla yapılmış camiler ve saraylar XIX. yüzyıldaki sul-

tanlık döneminden kalmadır. Sokoto deri ürünleri ve özellikle Sokoto kırmızı keçi derisiyle ünlüdür. Balıkçılığın geliştiği şehrin çevresinde süpürge darısı, piring, yer fısıtğı, pamuk, tütün ve kola fındığı yetiştirilir. Sokoto'da bir çimento fabrikası ve bir havaalanı bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Hâc Ömer el-Fûdî, *Beyân mâ vaka'a: Voilâ ce qu'est arrivê* (nşr. ve trc. Sidi Mohamed Mahibou – J.-L. Triaud), Paris 1983, s. 26, 35, 54-55, 197; S. J. Hogben, *The Mohammadan Emirate of Northern Nigeria*, Oxford 1930, s. 109-124; M. Last, *The Sokoto Caliphate*, New York 1967; J. M. Cuoq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 259-263; P. B. Clarke, *West Africa and Islam*, London 1984, s. 113-120; Abdullah Abdürrâzık İbrâhim, *el-İslâm ve'l-haçâretü'l-İslâmiyye fi Nicriyâ*, Kahire 1984; R. Osswald, *Das Sokoto-Kalifat und Seine Etnischen Grundlagen*, Beirut 1986; Ahmed Muhammed Kani, *Nijerya'da İslami Cihad* (trc. Ömer Gündüz), İstanbul 1991, s. 23-25; E. M'Bokolo, *Afrique noire-histoire et civilisations*, Paris 1992, II, 50-52; C. Coquery-Vitrovitch, *Histoire des villes d'Afrique noire*, Paris 1993, s. 248; M. A. de Montclos, *le Nigeria*, Paris 1994, s. 15-19; D. Robinson, "Revolutions in the Western Sudan", *The History of Islam in Africa* (ed. N. Levtzion – R. L. Pouwels), Athens 2000, s. 137-139; Kadir Özköse, *Sûfi Dâvetten Devlete: Osman b. Fûdî ve Sokoto Halifeliği*, İstanbul 2004; J. Boyd, "Sultan Abubakar III of Sokoto (1903-1988)", *Islam et sociétés au sud du Sahara*, sy. 3, Paris 1989, s. 119-127; Abdullah Hakim Quick, "The Concept of al-Muwâlât in the Sokoto Caliphate and the Resulting Dilemma at the Time of British Conquest", a.e., sy. 7 (1993), s. 17-31; Muarice Delafosse, "Sokoto", *IA*, X, 737-738; D. Murray Last, "Sokoto", *EI*² (Fr.), IX, 742-743.

AHMET KAVAS

SOKRAT

(ö. m.ö. 399)

**Antik felsefede
önemli bir dönüşüm gerçekleştiren
Yunan filozofu.**

Milâttan önce 470'te Atina'da doğdu. Babası Sophroniscus taş ustası, annesi Phaenarete ebeydi. Bir süre babasının yanında taşçılık (heykeltıraşlık) yaptı (Laertius, s. 75). İlk Atinalı filozof Anaxagoras'ın öğrencisi olan Archelaos'un yanında öğrenime başladı. Erken dönem tabiat felsefesinin yanı sıra onun ahlâk alanındaki görüşleri Sokrat (Sokrates) üzerinde olumsuz bir etki bıraktığından kısa sürede ilgisini başka alanlara yöneltti (Taylor, s. 13-14). Zira Sokrat varlığın menşei (arkhe) hakkında o güne kadar geliştirilen teorilerin ve ispatı mümkün olmayan fizikî bilgilerin insanlığa hiçbir fayda sağlamadığını anlamakta gecikmemişti. Ona göre insanın,

varlığın ilkesi veya fizikî varlıklar üzerine değil kendi varlığı üzerine düşüp zihin dünyasını keşfetmesi gerekir. Kendisine bu fikri ilham edenin Anaxagoras'ın, "Evrendeki düzenin ve kanunun sebebi akıldır" şeklindeki ifadesiyle Delfi tapınağındaki kâhinlerin, "Kendin tanı" biçimindeki özdeyişleri olduğu anlaşılmaktadır (Eflatun, s. 60 vd.). Onun bu anlayışı felsefe tarihinde Sokrat öncesi ve Sokrat sonrası diye bir ayırım yapılmasına sebep olmuştur. Kaynaklar Sokrat'tan, herkesin dikkatini çekecek şekilde sade ve basit bir hayat yaşayan ve aktif politikadan uzak duran büyük bir filozof, katıldığı savaşlarda cesur bir asker, giyim kuşama değer vermeyen, her zaman çıplak ayakla dolaşan bir derbeder ve Atina'nın en çirkin erkeklerinden biri olarak söz eder. Geçimsiz ve kocasına saygısı olmayan Xanthippe ile evliliğinden üç oğlu oldu. Sokrat, hayatının önemli anlarında içinden bir ses işittiğini, bu sesin kendisini şu veya bu şekilde davranması yönünde uyardığını söyler. Bu sese o "daimonion"um der. İkaz ve ihtar eden, sıradan işlerle uğraşmaktan alıkoyup bilgelğe yönlendiren bu ses ona göre ilâhî bir sestir. Yorumcular bu sesin ilham perisi yani cin (daimonia) olduğunu söylese de Sokrat, hayatının yüksek bir kudretin elinde olduğuna ve bu yüce kudret tarafından sevk ve idare edildiğine samimiyetle inanıyordu (von Aster, s. 96). Keskin zekâsı, büyüleyici konuşması, ince ironileri, pervasızlığı, savunduğu ahlâkî fikirlerin yüksekliği ve hayat tarzı insanları kendisine çekiyordu.

Sürekli değiştiği için varlık hakkında doğru ve geçerli bilgi edinmenin imkânsız olduğunu savunan sofistleri şiddetle eleştirmekle birlikte onlar gibi tabiat ilimlerinde kesinlik bulunmadığını söylüyor, boş ve faydasız düşüncelerden ibaret gördüğü matematikle ilgilenmiyordu; "Bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir" diyordu. Bununla birlikte insan varlığının mahiyetini bilemiyor ve "arkhe" sorununu çözemiyorsa hiç olmazsa ne olması gerektiğini, hayatın anlam ve amacını, ruh için en yüksek iyyin ne olduğunu bilebilir. İşte biricik sağlam ve faydalı olan bu bilgidir yani ahlâktır. Ahlâkın dışında asla ciddi bir felsefe yoktur. Gerçi Protagoras da, "Her şeyin ölçüsü insandır" diyerek insanı ve değerleri merkeze almaktaysa da onun kastettiği şey değişen varlığın bir parçası yani fert olarak insandır; Sokrat'a göre ise bu ölçü ahlâkî düşüncenin değişmez ve zorunlu unsuru olması itibarıyla insandır (Weber, s. 42-43).

Sokrat'ın kullandığı yöntem diyalogdur (cedel); bununla o varlığa, özellikle ahlâka ait kavramları başkalarıyla konuşup sorularla gerçeğin ne olduğunu ortaya çıkarmak ve sofistlerin yol açtığı kavram kargaşasından ve kaostan Atinalılar'ı kurtarmak istiyordu. Sokrat bu yöntemi ebe olan annesinden öğrendiğini söyler. Ebe sadece çocuğun doğmasına yardımcı olmakla kalmaz, onun sağ mı ölü mü, sağlıklı mı sağlıksız mı olduğunu da belirler. Kendisi de insanların zihninde var olan kavramları soru sorarak ve onlarla tartışarak ortaya çıkarır, sonuçta doğru mu yanlış mı olduğu açıklığa kavuşmuş olur. Ancak konuşma sırasında kendisinin konu hakkında hiçbir şey bilmediğini söyler ve muhababının verdiği cevapları irdeleyerek onların tutarlı veya tutarsız olduğunu ona göstermek isterdi. Sokrat'a göre bilgi zihinde var olanı hatırlamaktır. Bu sebeple hoca talebesine yeni bir şey öğretmez, sadece hatırlatır. Sofistlerin yaptığının aksine amacı tartıştığı insanı susturup mahcup duruma düşürmek değildir. Onun asıl hedefi örnekler vermek suretiyle tümel kavramlara ulaşmak ve bu kavramların tam bir tarifini elde etmek, başka bir deyişle bilgiyi temellendirmektir. Sofistler ise diyalektik değil bir konu üzerinde uzun uzadıya konuşma yapmayı tercih ediyordu.

Büyük bir ahlâkçı olan Sokrat geriye hiçbir eser bırakmadı, hayatı boyunca hep tartıştı ve sorguladı. Ona ait olduğuna kesin gözüyle bakılan iki önerme vardır: "Erdem bilgidir" ve, "Hiç kimse bilerek kötülük yapmaz." Bu konuda Sokrat daima genel prensipler üzerinde durur ve ahlâka dair ayrıntılarla ilgilenmez. İnsanı merkeze alan ve bilgiyle uygulamayı birbirinden ayırmaya yanaşmayan Sokrat'a göre bilgi uygulamayla anlam kazanır; diğer bir ifadeyle bilgisiz uygulamadan iyi bir sonuç beklemek imkânsız olduğu gibi uygulamaksız bilgi de bir işe yaramaz. Meselâ herhangi bir konuda insan amacına ulaşmak istiyorsa kendini ona ulaştıracak yol ve yöntemi bilmek zorundadır. Öte yandan insan bilerek kötülük yapmaz, çünkü yaratılış itibarıyla insan kötü değildir, kötülüğün kaynağı bilgisizliktir. Eğer insan bir şeyin kendisi için iyi ve yararlı olduğunu bilirse onu kesinlikle yapar. Kötülük yapmak yani yanılmak gerçek değerlerin yerine sahte değerleri koymaktan kaynaklanır. Değerler söz konusu olduğunda gerçeğini sahtesinden ayırmasını bilen kimse asla hata yapmaz. Şu halde insanı erdemli kılan aklını doğru kullanabilmesidir. Sokrat ruhun bedenden bağımsız bir cev-

her olduğuna, bedenın süflü arzu ve isteklerine karşı koyacak güce sahip bulunduğuna inanmaktadır. Gerçek mutluluğa ulaşmak için ruhın beden üzerinde tam bir hâkimiyet kurması gerekir; mutluluk bilgisiyle aydınlanan ruhın mutluluğudur. Sokrat bunun ne olduğunu hayatı boyunca yaşayarak göstermiştir, bu bakımdan o hem filozof hem büyük bir eğitimcidir.

Politeist bir toplumda yaşadığı için Sokrat da çok tanrılı halk dinini benimsemişti; ancak ilâhî inâyet ve ilhama inanmakta, her şeyin üstünde yüce bir kudretin varlığını kabul etmekteydi. Sokrat ünlü savunmasında, "Ey Atinalılar! Tek gerçek bilge vardır, o da Tanrı'dır" diyor da (Eflatun, s. 63) onun mutlak anlamda monist olduğunu söylemek hayli güçtür. Sokrat dindar bir insan olmakla birlikte, "Gençlerin kafasını bozan bir günahkârdır. Devletin tanıdığı tanrılar yerine kendi icat ettiği tanrılara inanmakta ve bu şekilde kendine ait yeni bir din ortaya çıkarmak istemektedir" diye şikâyet edildi (a.g.e., s. 65). Bir heyet önünde kendini savunduysa da mahkemece ölüm cezasına çarptırıldı ve baldıran zehiri içerek hayatına son verdi.

Sokrat'ın seçkin iki talebesi Ksenafon (Ksenophon) ve Eflatun sayesinde bu ünlü filozofu daha yakından tanıma imkânı vardır. İlkini *Şölen ve Sokrates'in Savunması* adlı eserinde Sokrat metafizikçi olmaktan çok toplumda ıslahat isteyen bir ahlâkçidir. İkincisinin *Sokratesçi Diyaloglar* diye bilinen onun gençlik diyaloglarında -bunlar Apologia, Kriton, Küçük Hippias, Ion, Lakhes, Euthyphron, Kharmides ve Protagoras'ten ibarettir- Sokrat derin bir düşünürdür; Herakleitos, Parmenides ve Anaxagoras'ın amansız rakibi, aynı zamanda idealist bir filozoftur. Sokrat'ın ölümünden sonra öğrencileri çeşitli yerlerde Megara, Kirene, Elis-Eretria ve Kiniler adıyla Sokratik okullar kurarak onun görüş ve düşüncelerini farklı açılardan yorumlamışlarsa da sonuçta bu ahlâkçi okulların birleştikleri husus, "Hayatta en yüksek amaç bilgiyle elde edilen erdemdir; mutluluk da bundan başka bir şey değildir" şeklinde özetlenebilir.

Ortaçağ hristiyan ve İslâm kültüründe Sokrat figürü üzerine ilginç yorumlar yapılmıştır. Meselâ Justin filozofu bir hristiyan azizi gibi tasvir ederken Augustin, Eflatun'un Ahd-i Atik'i tanımış ve ondan etkilenmiş olabileceğini söyler, fakat Sokrat'ı hristiyanlaştırma çabasına katılmaz. Bazı yazarlar ondan haksız yere ölüme gönderilen iyi ve cesur bir insan diye söz ederken büyük çoğunluk onu paganist inanç-

lar taşıyan ve bir şeytandan haber alan bilgi olarak takdim etmektedir (Taylor, s. 103).

Müslümanlar, Grekçe ve Süryânîce'den Arapça'ya yapılan tercümeler esnasında Eflâtun'un *Phaidon*, *Kriton*, *Timaios*, *Kanonlar* (*Nomoi*) ve *Devlet* (*Politeia*) diyalogları, ayrıca Huneyn b. İshak'ın *Nevâdirü'l-felâsife*'si ve Geç Helenistik dönemde yazılan birtakım yazılar kanalıyla Sokrat'ı tanıdıklarından çok farklı bir Sokrat figürü ortaya çıkmaktadır. Huneyn ile çağdaş olan ilk İslâm filozofu Kindî bu konuda *Sokrat'ın Faziletine Dair Bilgi*, *Sokrat'ın Sözleri Üzerine*, *Sokrat ile Archigenes Arasında Geçen Diyalog*, *Sokrat'ın Ölümü Hakkında* ve *Sokrat ile Harranlılar Arasında Geçen Tartışma* başlıklı beş eser kaleme almış, fakat bunların hiçbirini günümüze ulaştırmamıştır (Ya'kûb b. İshak el-Kindî, s. 80). Başlangıçta ve sonraki dönem biyografi kitaplarında genellikle Sokrat maddî olan hiçbir şeye değer vermeyen, yersiz yurtsuz, bir küp içinde yaşayan, devlet adamlarını yüzlerine karşı hiç çekinmeden eleştiren ve putlara tapanlarla mücadele eden bir zâhid ve bir vâiz şeklinde tasvir edilir (İbn Cülcül, s. 30-31; Sâid el-Endelüsî, s. 25; İbn Fâtik, s. 82-91; İbnü'l-Kıftî, s. 197-205; İbn Ebû Usaybia, s. 70-76; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 107-116). Bu nitelikleriyle Sokrat bir örnek ve önder filozof tipini temsil etmektedir. Nitekim hekim ve filozof Ebû Bekir er-Râzî'nin yaşantısının Sokrat'a benzemediği için filozof olamayacağı ileri sürülünce kendini savunmak üzere kaleme aldığı *Filozofça Yaşama* adlı eserinde, "Sokrat hakkında ileri sürdükleri doğrudur; o hayatının önemli bir kısmını münzevi gibi yaşamışsa da sonradan bundan vazgeçerek normal bir hayatı benimsemiştir" der (Ebû Bekir er-Râzî, s. 73-82). Halbuki Sokrat'ın hayat tarzında iddia edildiği gibi herhangi bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca kaynaklarda Sokrat'ın Sinoplu Diogenes ile karıştırıldığı, putperestlere karşı mücadele ettiğine inanıldığı ve geriye bir eser bırakmadığı halde İslâmî kaynaklarda sayfalar dolusu özdeyişin ona mal edildiği görülmektedir (İbn Fâtik, s. 91-126; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, s. 116-144). Bu tür literatürün Diogenes Laertius'tan itibaren Geç Helenistik dönemde yaygın hale geldiği ve müslüman müelliflerin de bunlardan nakillerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Gazzâlî'nin tekfir etmesine karşılık İslâm filozofları Sokrat, Eflâtun ve Aristo'yu "ilâhiyyûn" (deist ve metafizikçi) olarak büyük bir saygıyla anar.

BİBLİYOGRAFYA :

Ksenophon, *Sölen ve Sokrates'in Savunması* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1962; a.mlf., *Sokrates'ten Anılar* (trc. Candan Şentuna), Ankara 1994; Eflâtun, *Sokrates'in Savunması* (trc. Numan Özcan), İstanbul 1998, s. 60 vd., 63, 65; Ya'kûb b. İshak el-Kindî, *Felsefî Risâleler* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 2002, s. 80; Ebû Bekir er-Râzî, "Filozofça Yaşama", *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri* (trc. Mahmut Kaya), İstanbul 2003, s. 73-82; İbn Cülcül, *Tabakâtü'l-eş'ebâ* (nşr. Fuâd Seyyid), Beyrut 1405/1985, s. 30-31; Sâid el-Endelüsî, *Tabakâtü'l-ümem*, s. 25; İbn Fâtik, *Muhtârü'l-hikem ve meâsinü'l-kelim* (nşr. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1980, s. 82-126; İbnü'l-Kıftî, *İhbarü'l-'ulemâ* (Lippert), s. 197-205; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûnü'l-enbâ*, s. 70-76; Muhammed b. Mahmûd eş-Şehrezûrî, *Târîhu'l-hükemâ* (nşr. Abdülkerîm Ebû Şüveyrîb), Trablus 1988, s. 107-144; E. von Aster, *Felsefe Tarihi Dersleri* (trc. Macit Gökberk), İstanbul 1943, s. 96; A. Weber, *Felsefe Tarihi* (trc. H. Vehbi Eralp), İstanbul 1964, s. 42-43; Abdurrahman Bedevî, *Eflâtun fi'l-İslâm*, Beyrut 1402/1982, s. 123-145; a.mlf., *Mevsû'atü'l-felsefe*, Beyrut 1984, I, 576-579; C. C. W. Taylor, *Düşüncenin Ustaları: Sokrates* (trc. Cemal Atilla), İstanbul 2002, s. 13-14, 103; D. Laertius, *Ünlü Filozofların Yaşamaları ve Öğretileri* (trc. Candan Şentuna), İstanbul 2003, s. 75.

MAHMUT KAYA

SOKULLU MEHMED PAŞA

(ö. 987/1579)

Osmanlı sadrazamı.

Hiristiyan adı Bayo (Bayıça) olup 1505'te Bosna'nın Vişegrad kazasının Rudo nahiyasının Sokoloviç (Şahinoğlu) köyünde dünyaya geldi. Zinkeisen, İtalyan kaynaklarından naklen Ragusa yakınlarında Trebinje'de doğduğunu yazar. Babasının adı Dimitriye olarak kaydedilir (Samarčić, s. 8). Bazı Sırp kaynaklarına göre aynı ailenin Ravanci köyünde yaşayan koluna mensuptur (İA, VII, 595). Sadrazamlığı döneminde paşa ile konuşan İtalyan elçileri kendisinin Sırp despotlarının soyundan geldiğini söylediğini ifade ederler. Ayrıca Boşnak asıllı olduğu da belirtilir. Boyunun uzunluğu sebebiyle Osmanlı tarihlerinde "Tavil" veya "Uzun" lakaplarıyla anılır.

İlk eğitimini Bosna manastırları arasında edebî bir merkez olan Mileşeva Manastırı'nda rahip olan dayısından aldı. Burada iken papaz yardımcısı olarak çalıştı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın hükümdarlığının ilk yıllarında Bosna'dan devşirme toplamakla görevlendirilen Yayabaşı Yeşilce Mehmed Bey tarafından beğenilip saraya alınmak üzere devşirme yazıldı (Şefik Efendi, vr. 16^{a-b}). Sokoloviç ailesinden daha önce de devşirme alındığı bilinmektedir. Bunlardan en önemlisi yirmi yıl önce sara-

ya getirilen Deli Hüsrev Paşa'dır. Kaynaklara göre ailesi oğullarını devşirme olarak vermek istememiş, ancak Mehmed Bey oğullarının istikbalinin çok parlak olduğunu ve devlet kuşunun başlarına konduğunu söyleyip onları ikna etmiştir (a.g.e., vr. 16^{b-17^b}). Sokullu Mehmed Paşa ise 1576'da Venedik elçisi Marc-Antonio Tiepolo'ya, devşirildiğinde manastırda yemek esnasında yüksek sesle ilâhi okumakla görevli on sekiz yaşında bir genç olduğunu söylemiştir (Samarčić, s. 8-9).

Edirne'ye getirildiğinde, Sadrazam Damad İbrâhim Paşa'yı Mısır'a uğurladıktan sonra buraya gelen ve on ay kadar kalan Kanûnî Sultan Süleyman'a Bosna'nın tanınmış ailelerinden toplanan kırk çocukla birlikte takdim edildi. Ardından Edirne sarayında eğitimine başladı. Bu sırada Mehmed adını aldı ve Edirne Sarayı'nın iç oğlanları zümresine dahil edildi. Edirne Sarayı'ndaki eğitiminin ardından muhtemelen dönemin önde gelen devlet adamlarından Defterdar İskender Paşa'nın maiyetine verildi. Defterdarın İrakeyn Seferi sırasında öldürülmesinden sonra Enderun'a alındı. Önce küçük odada hizmet gördü, oradan iç hazine kısmına geçti. Ardından sırasıyla rikâbdar, çuhadar, silâhdar, çaşnigîrbaşı ve büyük kapıcıbaşı oldu (Şefik Efendi, vr. 18^{b-19^a}).

Silâhdar iken Bosna cizyesini toplama-ya memur edilen Ahmed Bey aracılığıyla babasını, ortanca kardeşini ve kendisine küçük kardeşi olarak tanıtılan amcazadesini İstanbul'a getirtti. Babası müslüman olup Cemâleddin Sinan adını aldı. Diğer iki çocuktan öz kardeşi olan büyüğünün adı Mustafa konuldu. Mustafa birkaç yıl sonra ölünce adı en küçük çocuğa verildi. Mehmed Ağa, bir süre sonra annesini ve hâlâ köyde yaşamakta olduğunu öğrendiği asıl küçük kardeşini de İstanbul'a getirtti. Bu çocuk İbrâhim Paşa Sarayı'na verildiyse de fazla yaşamadı. Sokullu, Barbaros Hayreddin Paşa'nın 6 Cemâziyelevvel 953'te (5 Temmuz 1546) ölümü üzerine kaptan-ı deyâliğe tayin edilerek taşraya çıktı. Kanûnî Sultan Süleyman'ın ikinci İran seferi esnasında 24 Rebîülevvel 956'da (22 Nisan 1549) vezâretle Mısır beylerbeyliğine tayin edilen Semiz Ali Paşa'nın yerine Rumeli beylerbeyliğine getirildi (Emecen – Şahin, sy. 23 [1998], s. 96). 3 Receb 956'da (28 Temmuz 1549) padişahın huzuruna çıkarak yeni vazifesine başladı ve yıl sonuna kadar sürecektir askerî harekâta katıldı. Bu kadar hızlı yükselmesi sarayda iken padişahın yakın çevresine girip Kanûnî'nin güvenini kazandığını göstermektedir.